

2. *Пилипів Н.І.* Нафтова і газова промисловість: стан і перспективи // Стратегія економічного розвитку України: Наук. збірник – Вип. 2(9) / Відпов. ред. О.П. Степанов. – К.: КНЕУ, 2002. – С.384-388.

3. *Пилипів Н.І.* Механізм стимулювання нафтогазової промисловості // Стратегія економічного розвитку України: Наук. Збірник. – Вип. 4(11) / Відпов. ред. О.П. Степанов. – К.: КНЕУ, 2002. – С.69-73.

4. Паливно-енергетичний комплекс на порозі третього тисячоліття / А.К. Ширловський, М.П. Ковалко, І.М. Вишневський та ін.; А.К. Ширловський, М.П. Ковалко (Ред.) НАН України, підприємство “Укренергозбереження”, – К.: Українські енциклопедичні знання, 2001. – 400с.:іл

5. *Розгонюк В.В., Руднік А.А., Коломєєв В.М., Григіль М.А., Болокан О.О., Хачікян Л.А., Герасименко Ю.М.* /

Довідник працівника газотранспортного підприємства. За загальною редакцією акад. УНГА А.А. Рудніка, – К.: “Росток”. – 2001. – 1092с. ,

6. Статистичний щорічник України за 2000 рік. За редакцією Осауленка О.Г. ЇК.: “Техніка”. – 2001. – 598с.

7. *Чук Л.Г.* Стратегічні проблеми розвитку нафтогазового комплексу України // Стратегія економічного розвитку України: Наук. Збірник. – Вип. 4(11) / Відпов. ред. О.П. Степанов. – К.: КНЕУ, 2002. – С.61-68.

The article examines the problems of the strategic development of gas and oil industry due to the exceptional importance of the industry for the entire national economy and supply of fuel – power resources of Ukraine.

Кропельницька С. О.

САМООРГАНІЗАЦІЯ У СФЕРІ ПІДПРИЄМНИЦТВА: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Особливу увагу приділено проблемі визначення сутності та головних факторів самоорганізації у виробничих системах локального рівня. Сформульовано конкретні висновки і пропозиції щодо оптимізації регіонального розвитку на базі самоорганізації підприємництва.

Сучасний стан економіки країн з розвченими ринковими відносинами в значній мірі визначається станом виробничої сфери, основними елементами якої є підприємницькі структури, зокрема промислового призначення. Становлення та розвиток системи господарювання суб'єктів підприємництва, їх спрямування не тільки на задоволення потреб споживача, але й підвищення їх ролі і функцій у вирішенні важливих соціальних проблем суспільства є закономірним результатом і складовою частиною ринкової трансформації економіки України. За розрахунками спеціалістів більшість нових робочих місць створюється саме в сфері малого і середнього підприємництва. Практично в усіх цивілізованих країнах за рахунок розвитку підприємницьких структур вирішується в значній мірі одна із найбільших соціальних проблем суспільства, притаманних ринковій системі господарювання – зниження напруги зайнятості і безробіття. Як найбільш гнучка форма господарювання, підприємництво швидко реагує на зміни в ринковій ситуації, пристосовуючись до нових потреб суспільства.

Всесвітньо відомий теоретик управління і широко практикуючий консультант П. Друкер стверджує, що на рубежі століть маємо справу з зовсім новим суспільством і соціально-економічним феноменом – “формуванням підприємницького суспільства”[1].

Перехід до системи ринкових відносин підприємницького типу докорінно відрізняється від системи відносин мобілізаційної ринкової економіки поведінкою суб'єктів господарювання. Серед них особливе місце посідають суб'єкти підприємництва, одноосібні виробники, які показують здатність до самоорганізації та самооновлення, формування цілісного дрібнотоварного укладу, що поєднує різні форми власності.

Сучасний стан вітчизняного промислового виробництва характеризується застарілою техніко-технологічною базою, високим питомим споживанням ресурсів, низьким рівнем конкурентноздатності продукції.

В основному, на нашу думку, це пов'язано з тим, що не існує цілісних промислових виробничих систем, які б забезпечували стабільне економічне зростання в країні. Водночас, в економічному просторі внаслідок структурних ринкових перетворень сформувалася система індивідуального підприємництва, яка неспроможна зберегти свої властивості в нових умовах, тобто – адаптуватися. Відповідно до твердження В.Набівача “коли властивість адаптованості вичерпана і система прагне зберегти свої властивості

і природу процесів, що відбуваються, шляхом структурних змін, то ми маємо справу із системою, яка самоорганізується”[2]. У зв’язку з цим, акцентом поточного стану управління економікою є активізація процесів самоорганізації суб’єктів підприємництва. При цьому процеси самоорганізації не можуть розглядатися ізольовано від територіальної виробничої системи, що є економічним простором функціонування підприємництва.

Широке коло питань, пов’язаних із створенням концептуальної бази та моделюванням процесів управління розвитком виробничо-економічних систем досліджувалось в роботах таких вітчизняних та зарубіжних вчених, як В.П.Вишневський, В.В.Бурега, В.А. Забродський, В.Я. Заруба, Р.Кіні, Хачатуров С.Е., Х.Райда, О.І.Пушкар, С.І. Соколенко, та ін. Однак, необхідно відзначити, що отримані результати залишають поле для подальших досліджень у сфері економічних суб’єктів, причетних до діяльності виробничих систем. Особливо мало уваги приділено процесам самоорганізації у виробничих системах, оскільки основні наукові праці таких авторів як Ешбі У.Р., Мочерний С.В. Єрохін С.А.[2,5,7] присвячені проблемам самоорганізації як самостійної категорії, причому не пов’язані із системою виробництва.

Завдання даного наукового дослідження полягає в тому, щоб розкрити економічний зміст категорії “самоорганізація” та розглянути її основні методологічні аспекти у територіальних виробничих системах.

Самоорганізація, взагалі, – це процес, у ході якого створюється, відтворюється або вдосконалюється організація складної динамічної системи. Виділяють три типи процесів саморганізації: 1) самозародження організації, тобто виникнення з деякої сукупності цілісних об’єктів певного рівня нової цілісної системи об’єктів зі своїми закономірностями; 2) гомеостатичні процеси, тобто підтримка певного рівня організації при зміні зовнішніх і внутрішніх умов функціонування системи (принцип негативного зворотного зв’язку); 3) процеси самоорганізації, пов’язані з самонавчанням, що включають в себе механізми вдосконалення і саморозвитку систем, які спроможні накопичувати і використовувати минулий досвід [2].

Розуміючи під системою сукупність елементів, що знаходяться у певному відношенні

один до одного, і яка утворює певну цілісність та єдність [3,92], зробимо деяке узагальнення щодо системи підприємництва. Остання є сукупністю елементів, представлених суб’єктами підприємницької діяльності, якими згідно тверджень багатьох науковців [4] виступають підприємці, держава, партнери, споживачі, наймані працівники, інтереси яких перетинаються в процесі економічних відносин (рис.1).

У точці перетину інтересів знаходиться ключова фігура – підприємець, який організовує свою виробничу чи іншу діяльність на певній території та формує певну систему зв’язків з іншими суб’єктами в заданому економічному середовищі. Таким чином, можна зробити висновок, що підприємець виступає головною рушійною силою в процесах самоорганізації.

Рис. 1. Суб’єкти підприємницької діяльності в системі взаємозв’язків

Отже, самоорганізація підприємництва з погляду системного аналізу є процес, у ході якого створюється, відтворюється або вдосконалюється організація територіальної виробничої системи. Сформований ланцюжок “підприємництво” – “самоорганізація” – “виробнича система” підводить нас до проблеми розвитку форм самоорганізації підприємництва та визначення характерного її типу в умовах обмеженості майнових ресурсів певної територіальної виробничої системи.

На нашу думку, підприємництво має велике значення для формування внутрішнього товарного ринку, для вирівнювання диспропорцій в економічному розвитку регіонів. Існує тісний взаємозв’язок підприємництва та ринкових відносин з економічним розвитком.

Якщо підприємництво – це дії, спрямовані на отримання результату негайно, то економічний розвиток – це результат дій, які були у свій час спрямовані у майбутнє, та ство-

рення таких умов, за яких економічний суб'єкт зможе успішно реалізувати свою мету в майбутньому.

Тому в сучасних умовах господарювання необхідна розробка методичних рекомендацій щодо самоорганізації підприємництва в економічному просторі як окремого регіону, так і держави в цілому.

Методологія самоорганізації – це сукупність загальних правил, принципів та методів розробки концепції самоорганізації; визначення і обґрунтування форм самоорганізації; управління процесом самоорганізації.

На основі методології розробляється стратегія самоорганізації, а методики містять конкретні рекомендації і засоби (інструментарій) для реалізації цієї стратегії. Методики є елементом методології. Важливим елементом методології є принципи самоорганізації, тісно пов'язані з методами. Принципи – це постійно діючі основні положення, характерні для всього процесу самоорганізації, що лежать в його основі. Основні принципи самоорганізації були визначені засновником даної теорії У.Р.Ешбі [5].

В даній статті ми розглянемо деякі аспекти, що пов'язані з процесами самоорганізації в сучасних економічних умовах. На нашу думку, щоб глибше зрозуміти зміст даного питання, необхідно проаналізувати фактори, що впливають на процеси самоорганізації.

1. Сьогодні на розвиток та самоорганізацію підприємництва суттєво та неоднозначно впливає **розвиток процесів глобалізації виробництва та руху капіталів**. Глобалізаційні процеси посилюють інтеграційні зв'язки між економічними суб'єктами як по вертикалі, так і по горизонталі, внаслідок чого зростає кількість укладених і реалізованих зовнішніх угод.

Глобалізація, охопивши усі регіони і сектори світового господарства, принципово змінює співвідношення між зовнішніми і внутрішніми чинниками розвитку економічних суб'єктів на користь перших. Жодне підприємство, регіон, країна незалежно від їх розмірів та рівня розвитку не можуть бути самодостатніми, виходячи з наявних чинників виробництва, технологій та потреб у капіталі. Жоден підприємець не спроможний формувати і реалізувати стратегію розвитку,

не враховуючи поведінку основних учасників (суб'єктів) ринкових відносин [6].

В процесі трансформації навколишнього середовища підприємницького сектору, він перетворився з вітчизняного в глобальний. Отже, сфера функціонування підприємництва та його стратегії повинні стати міжнародними, глобальними. Це містить в собі певні загрози, але й створює нові шанси. Загрози – це глобальна конкуренція, більш складні, непевні і непостійні ринки, а також інші елементи навколишнього середовища. Сьогодні економіка України з її розваленою промисловістю, неймовірно низькою технологічністю, відсталою організацією виробництва і низькою продуктивністю, не може витримати навантажень глобальної конкуренції. А вихід на “вільний ринок” нових суб'єктів вкрай ускладнений або закритий, що пов'язано із заміною натурально-фізичної форми товару на віртуальну форму інтелектуального товару у вигляді інформації або послуги, а також із розбудовою “глобального попиту” і “глобальної пропозиції”, які штучно відриваються від товару, від потреб людини і держави [8].

Шанси – це можливості світових ринків, а також можливості використання факторів виробництва з різних країн і отримання ефекту глобальної синергії [7].

Поняття “синергія”, “синергетика”, що походять від латинського “synergos”, означає спільно діючий, сприяння, співробітництво. Синергетичний ефект – це ефект, який за умови спільних дій щодо незалежних підсистем і елементів системи вищий за суму ефекту, отриманого від незалежно діючих структур системи.[9]

Тобто, накладаючи зміст даного визначення на економічні взаємозв'язки суб'єктів в процесі глобалізації, в ідеальному варіанті ми б отримали підвищення рівня стійкості економіки та рівня ефективності діяльності всіх учасників економічної системи. Однак, синергетика як наука, що досліджує закони та закономірності глобальної еволюції будь-яких відкритих нерівноважних систем, головною рисою яких (систем і глобальної еволюції) є нестійкість, нерівноважність та нелінійність, дає нам протилежний результат. Пояснюється це на основі висновків вчених Г.Хакена та І.Пригожина - засновників даної науки: зростання рівня взаємодії пара-

метрів складної системи веде до різкого підвищення рівня її нестабільності [10,11]. Економічна система в цілому – це складна система. Тобто, глобалізація пов'язана з ризиком зниження рівня стійкості економіки, а також поглибленням нерівномірності її розвитку в цілому.

Та, водночас, характерною рисою глобалізації економіки є суперечність процесів автономізації та інтеграції, що знайшло відображення в “парадоксі Нейсбіта”: “Чим вищий рівень глобалізації економіки, тим сильніші її найдрібніші учасники”[6]. Спостерігається рух, з одного боку, до політичної незалежності і самоуправління, а з іншого до формування економічних альянсів [12].

Іншими словами, дані процеси приводять до появи впорядкованих структур, тобто до посилення рівня самоорганізації. Згідно теорії економічного розвитку Й.Шумпетера, “коли підприємець–першопроходець знаходить нові, ефективніші, форми застосування обмежених ресурсів, то за ним лавиноподібним наростаючим темпом йдуть інші, менш ініціативні і здатні на ризик люди”[13]. Саме ці групові взаємодії людей створюють синергетичний ефект, необхідний для подолання глибокого економічного спаду. А механізм реалізації синергетичного ефекту є процесом самоорганізації соціуму на певній території. Якщо вважати основні положення теорії економічного розвитку правильними, то саме механізм самоорганізації, який реалізує синергетичний ефект групової взаємодії людей в період структурних перетворень, є інструментом формування ефективних територіальних виробничих систем.

2. Вихідним моментом ринкових реформ, що стали поштовхом до процесів ринкової самоорганізації, є **якісні перетворення відносин власності**[14]. Передусім, це перехід значної частини підприємств державної власності у володіння колективних і приватних власників, а також розвиток на цій основі підприємницьких структур з різними формами організації та управління.

У ході приватизації відбувається формування власників двох видів: власника-підприємця та власника-громадянина [15]. В даній роботі як суб'єкт, діяльність та форми організації якого ми досліджуємо, нас цікавить власник-підприємець. Згідно твердження В.Д. Лагутіна: “ним може стати лише об-

межена кількість людей, які мають для цього відповідні здібності, нахили і капітал”[15]. Причому, головною метою приватизації, є не просто формування нових власників, а підвищення (на основі мотивації та самоорганізації власників) економічної ефективності виробництва, залучення інвестицій, поліпшення оперативності управління.

Плюралізм форм власності і обов'язкова наявність певної “критичної” маси приватної власності, яка виступає каталізатором усіх суспільних процесів, становлять основу економіки громадянського суспільства, що формується в Україні вже тривалий час. Економіка громадянського суспільства трактується Лагутіним В.Д. як ринкова економіка, в якій виробництво організується зусиллями не держави, а індивідів або їх асоціації [15]. Вільне підприємництво і право власності є характерною особливістю такої економіки. Образно кажучи, підприємці стоять тут біля стерня і ведуть корабель. Але не вони визначають його курс. Керують кораблем, визначають, що потрібно виробляти споживачі, які є дійсними господарями економіки громадянського суспільства. Купуючи або утримуючись від покупки, вони вирішують, хто повинен володіти капіталом і управляти виробництвом. Споживачі визначають, що слід виробляти, а також – скільки та якої якості. Причому, право вирішувати свої економічні проблеми і розпоряджатися власністю, доходами і продукцією закріплено за кожним господарюючим суб'єктом. Такий підхід, на нашу думку, активізує процеси самоорганізації в економічному житті громадянського суспільства.

Реальні передумови для розвитку підприємництва в Україні склалися і були законодавчо закріплені в Законах “Про підприємництво” і “Про власність”, прийнятих у 1991 році.

Особливе значення для розуміння тенденції розвитку та необхідності самоорганізації сучасного вітчизняного підприємництва має вивчення динаміки недержавного сектору економіки України. Так, частка промислових підприємств недержавного сектору кількісно і в обсягах виробництва за 1992-2002рр. зроста відповідно на 61,0 і 62,8 відсотків (рис. 2)

Аналіз показує, що залежність між зміною форм власності та обсягами виготовленої

Рис. 2. Динаміка розвитку недержавного сектору в промисловості України [16,17]

продукції на приватизованих підприємствах не є лінійною. Також простежуються риси нестійкості та нерівноважності у розвитку пов'язаному з процесом приватизації. На базі вище проведених досліджень, можемо зробити узагальнення, яке полягатиме в тому, що система підприємництва, яка формується в державі, характеризується як відкрита та нерівноважна система, в якій спрацьовує «ефект синергії», а, отже, діє механізм самоорганізації, який його реалізує.

3. Визначаючи поняття «самоорганізація», зокрема, в межах певної території, фахівці пов'язують його з різними формами об'єднання громадян, корпоративних за своєю природою і суттю[18]. Розвиток корпоративних відносин відіграє провідну роль у роздержавленні усіх сторін суспільного життя та господарської діяльності, яке, як ми вже зазначали раніше, є характерним проявом становлення громадянського суспільства в Україні. На думку Я.А.Жаліла, обов'язковою умовою побудови громадянського суспільства є залучення до активного суспільного та економічного життя **територіальних громад**[19]. Конституційно територіальна громада визнається провідним суб'єктом системи місцевого самоврядування, тобто

наділена правом самостійно вирішувати питання місцевого значення.

Офіційне (правове) визначення поняття «територіальна громада» наведено у Конституції України та в Законі «Про місцеве самоврядування в Україні» [20,21]. Але, на нашу думку, аналізуючи передумови самоорганізації громадян-підприємців з позицій наявності ознак корпоративізму, доцільно подати визначення, що наведено в Концепції адміністративної реформи в Україні. Це спільнота жителів населених пунктів (сіл, селищ, міст), об'єднана загальними інтересами власного життєзабезпечення, самостійного, в межах законів, вирішення питань місцевого значення як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування [22].

В даному визначенні громада трактується як «соціум» певної території, якому властиві ознаки колективізму та спільності мети, що спрямовані на локальний розвиток.

На думку Т.Голікової, фундаментальною перепорою на шляху становлення економіки громадянського суспільства є несформованість самої територіальної громади як носія корпоративного інтересу, невід'ємними ознаками якої зарубіжні фахівці визначають наступні:

- усвідомлення її членами своєї єдності та належності до єдиного співтовариства;
- можливість дії членів громади на корпоративній основі;
- взаємозалежність частин співтовариства – територіальної громади;
- поділ праці між членами громади [18].

Власне, проблема місцевого самоврядування в Україні лежить у сфері слабкої вираженості самої бази територіального корпоративного інтересу, тобто фрагментарності локальної економічної системи. Згідно з теорією, таким спільним інтересом має стати спільне життєзабезпечення та самостійне вирішення питань місцевого значення. Між тим, фрагментарність локальних економічних систем впливає з фрагментарності економічної системи України загалом. Пошук засобів виживання часто здійснюється членами громади за межами її території, що індивідуалізує інтереси виживання та перешкоджає формуванню територіального корпоративного інтересу в середовищі населення, яке здійснює підприємницьку діяльність.

Не слід забувати й про негативний історичний досвід, який засвідчує несталість територіальних громад в історичній перспективі, що перешкоджало передачі традицій та “духу” територіального корпоративізму. Фрагментарність та обмеженість внутрішнього ринку, значна успадкована та надбана за роки реформ територіальна диференціація часто підривають основи єдності територіальних інтересів і в підприємницькому середовищі, що значною мірою впливає на локальний розвиток.

Враховуючи те, що основи самоорганізації ми розглядаємо з прив'язкою до певної території – локального осередку функціонування підприємництва, звернемо увагу на тлумачення терміну “локальний розвиток”.

Досліджуючи передумови локального розвитку – потрібно задуматися над терміном “розвиток” і близькими по значенню “зростання” і “еволюція”.

Всі три поняття відносяться до процесу змін, перевтілень, що обумовлюють перехід від менш досконалого стану до вищого рівня досконалості. Інтуїція підказує нам що “зростання” відноситься передусім до змін, які мають кількісне відображення (ростуть показники). Натомість еволюція має відчутне аксіологічне забарвлення (еволюцією називаємо зміни, правильні в світлі певних цінностей, прийнятих за вихідний пункт для оцінки). Важче визначитися з поняттям розвитку.

Оскільки розвиток – якщо вже наступить – має місце у всіх аспектах життя місцевої громади, немає однозначної відповіді на питання: спеціалісти якої галузі мають найбільше компетенцій до аналізу цього розвитку та безпосередньої участі в ньому. Наведемо декілька визначень.

“[...] гармонійна і систематична діяльність, що проводиться в локальній громаді за участю зацікавлених осіб, має на меті задоволення потреб місцевого населення і служить відповідній і всеохоплюючій еволюції” (Р. Резсохаз) [23];

“[...] процес, в якому місцева влада і (або) організації приймають участь у стимулюванні, або, принаймні, в підтримці існуючого рівня підприємницької діяльності і працевлаштування. Головною метою такої активності є створення місцевих можливостей працевлаштування на користь всієї місцевої громади. В процесі локального економічного розвитку використовуються місцеві натуральні, людські і інституціональні ресурси” (Р.Блейклі) [23];

“[...] враховуючи потреби мешканців діяльність, націлена на економічний і суспільний розвиток даної адміністративної одиниці (міста, гміни), з використанням місцевих ресурсів, при участі тих же мешканців в прийнятті рішень» (Й. Парисек) [23];

“[...] гармонійна і систематична діяльність локальної громади, місцевої влади і інших суб'єктів, які функціонують в гміні, направлена на створення нових і поправу існуючих позитивних умов для місцевої економіки, гарантування просторового і екологічного порядку” (Р. Броль)[23];

“[...] свідомі процеси, ініційовані і адміністровані локальною владою, підприємцями, культурними і суспільними організаціями, націлені на творче, ефективне і раціональне використання місцевих матеріальних і нематеріальних ресурсів» (А. Мина)[23].

Поділяючи виражену у всіх приведених прикладах думку про особливу роль “місцевої громади”, “мешканців” і “організацій”, водночас виникають деякі сумніви щодо такого підходу до локального розвитку. Почнемо від найпростіших сумнівів: чому на-

приклад, на думку авторів локальний розвиток – це виключно діяльність “гармонійна і систематична” (Резсохаз, Броль). Або “свідомі процеси, ініційовані і творчі” (Мина)? Суспільна і економічна історія знають безліч прикладів локального розвитку в результаті спонтанних бурхливих процесів, далеких від гармонії і систематичності ніким свідомо не “ініційованих”. В деякій сфері сумніви відносяться також до “використання місцевих ресурсів (Парисек, Мина, Блейклі); справді, найчастіше розвиток відбувається на основі місцевих ресурсів, але визначення повинно охоплювати не найчастіші випадки, а тільки суть явища. Можна навести численні приклади місцевого розквіту, котрий ніколи б не настав, якби не ресурси ззовні.

Багато з приведених прикладів оперують такими узагальненнями, які дозволяють назвати “розвитком”... будь-що. Як розуміти розвиток, це така “діяльність, яка має на меті [...] загальну еволюцію» (можна допускати, що еволюція, це стан, який виникає із загального розвитку)? Нарешті: чистою тавтологією є визначення локального розвитку як “діяльності, направленої на суспільний і економічний розвиток” (отже розвиток, це діяльність, спрямована на розвиток...).

На завершення цитуємо пояснення поняття локального розвитку авторства А. Штанді. Штанді стверджує, що поняття розвитку (взагалі) повинно асоціюватися “з бажаними, позитивними змінами кількісних, якісних і структурних властивостей даної системи”. Натомість про локальний розвиток можемо говорити, якщо система, властивості якої змінюються, є “окремою суспільно-територіальною одиницею, котра має набір характерних економічних, просторових і культурних властивостей, виражає власні потреби і власну ієрархію цінностей”[23]. Це описове окреслення без сумніву є точніше і більш вдале, ніж приведені попередньо визначення. Однак, на нашу думку, це окреслення також є недостатнє. Хоча воно й відповідає очікуванням теоретика-дослідника, однак важко його використати на практиці.

Пошукаємо спільного знаменника в поглядах окремих авторів. Як видно з приведених прикладів визначень локального розвитку, а ще краще з контексту ширшого аналізу цих поглядів – без уваги на різні формулювання, існує згода авторів в п’яти основних питаннях:

– локальний розвиток – це процес, діяльність, а не – стан;

– підметом (об’єктом) локального розвитку є не місцева влада, але місцева громада (мешканці даної території);

– двигуном розвитку є (в основному) сили і причини ендегенного характеру;

– економіка є ключем локального розвитку, але локальний розвиток значить більше, ніж тільки локальний економічний розвиток;

– критерієм оцінки розвитку є задоволення громадян, заспокоєння їх потреб.

З вищенаведеними п’ятьма твердженнями можна погодитись на сто відсотків. Однак, для практичного застосування пропонується наступне визначення.

Під локальним розвитком розуміємо такий (відносно систематичний і тривалий) процес змін в локальній системі, що приводить до збільшення суми шансів індивідуального розвитку окремих мешканців.

На рівні обласного розвитку процес змін проходить в регіональній системі, в результаті якого зростає сума шансів локального розвитку окремих громад в рамках даного регіону.

Зміни в локальній, регіональній системах пов’язані, перш за все, із організацією виробництва, зокрема, з її новими формами.

Зауважимо, що в останні роки спостерігається зміцнення ваги регіональних економічних об’єднань, асоціацій, орієнтованих насамперед на виробництво товарів народного споживання та побутове обслуговування. Збільшення доходів населення сприяло підвищенню його платоспроможного попиту та зростанню підприємств, орієнтованих на споживчий ринок, у першу чергу – харчової і легкої промисловості та торгівлі і сфери послуг. Специфіка цих галузей полягає в їх досить чіткій прив’язці до інфраструктури окремих регіонів, тому на регіональному рівні сформувалися власні моделі виживання і розвитку, які базуються на використанні місцевого ресурсного потенціалу й економіко-географічних особливостей територій, що є проявом певного рівня самоорганізації.

На основі викладеного матеріалу можна зробити висновок про наявність у вітчизняній економіці серед цілого ряду категорій економічних суб’єктів – категорії підприємців, яка потребує високого рівня організації, що на даному етапі суспільного

розвитку втілюється у процесах самоорганізації. Функціонування промислових виробничих об'єктів в структурі виробничих систем, глобалізаційні процеси в економіці держави, реформування відносин власності, акцент на локальному розвитку територіальних "соціумів" в економічній системі держави – усе це лягає в основу процесів самоорганізації в територіальних виробничих системах.

1. Друкер П.Ф. Рынок: Как выйти в лидеры: практика и принципы.-М.: Book Chamber International, 1992.-352с.
2. Єрохіна С.А. Структурна трансформація національної економіки (методологічний аспект)/ наукова монографія.-К.:Вид-во "Світ знань", 2002.-525
3. Хачатуров С.Е. Организация производственных систем. Теоретические основы организационной науки,1996.-198с.
4. Варналій З.С. Основи підприємництва.Навч. посібник.К.: Знання-Прес,2002.-240с.
5. Эшби У.Р. Принципы самоорганизации. В кн.: Принципы самоорганизации.-М.: Мир, 1966.
6. Шегда А., Божидарнік Т. Стратегія розвитку підприємництва в умовах перехідної економіки України//Господарство. Економіка.Право.2002.-№5.-с.102-105.
7. Ліманський А., Драбік І. Глобалізація як форма кооперації підприємств// Регіональна економіка.2002.-№2. - с.202-207.
8. Білорус О. Імперативи стратегії розвитку України в умовах глобалізації// Економіка України.2002.-№4.-с.4-13.
9. Мочерний С. Синергетичний підхід в економічному дослідженні// Економіка України.2002. - №8. - с.44-51.
10. Хакен Г. Кооперативные явления в сильнонервновесных и нефизических системах.,1975.
11. Стенгерс И., Пригожин И. Порядок из хаоса.-М.: Прогрес,1986.- с. 236-237.
12. Концепція і модель економічного розвитку для

України. Матеріали наукових дискусій провідних вчених. Фонд інтелектуальної співпраці "Україна- XX століття".К.,2001

13. Шумпетер Й. Теория экономического развития (Исследование предпринимательской прибыли, капитала, процента и цикла конъюнктуры).-М.: Прогресс,1990.-517с.

14. Пасхавер О. Перспективи приватного підприємництва в Україні: приватизація і зростання нового капіталу// Економіка України, 2001.-№4.-с.31-39.

15. Лагутін В.Д. Людина і економіка: Соціоекономіка: Навч.посібник для вузів.-К.: Просвіта,1996-336с.

16. Послання Президента України до Верховної Ради України "Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002-2011 роки// Економіст, 2003.- №5.- с. 20-31.

17. Послання Президента України до Верховної Ради України " Про внутрішнє і зовнішнє становище України у 2002 році // Економіст, 2003.- №6.- с. 75-95.

18. Голікова Т. Інституалізація української територіальної громади як носія корпоративних інтересів // Економіка України.-2002.-№12.-с.43.

19. Жаліло Я.А., Луначій В.С., Сменковський А.Ю. Корпоративні інтереси і вибір стратегічних пріоритетів економічної політики.-К.:НІСД.-1999.-с.39.

20. Конституція України.//www.rada.gov.ua

21. Закон України "Про місцеве самоврядування в Україні".//www.rada.gov.ua

22. Указ Президента України від 22 липня 1998р. "Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні".

23. W.Klosowski, J.Warda. Ostrowu Nadiyi. Biblioteka Rozwoju Lokalnego. Bielsko – Biata.-Artline.-2002 г.-185с.

Kropelnitska S. Self-organization in the entrepreneurship system: theoretical - methodological aspect.

The special attention attended is to problem of the determination of the essence and the main factors of the self – organization in the production systems of the local level. Formulated concrete conclusions and motions of optimization of the regional progress on the entrepreneurship self-organization basis.

Євчук Я. Й.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ АДАПТАЦІЇ СТРАТЕГІЇ ФІРМИ ДО СИТУАЦІЙНИХ ЗМІН

У статті розглядаються основні засади можливих заходів щодо оптимізації діяльності виробничо-комерційних фірм, що діють в умовах мінливого стану у зовнішньому середовищі. Різновекторна оцінка непередбачуваності забезпечує утворення бази для формування виваженої стратегії підприємства та забезпечує схему прийняття тактичних управлінських дій.

Проблема виробництва в економіці України залишається гострою і пояснювати це можна з різних точок зору. Однією із об'єктивних є трансформація економічної системи, відтак відповідно, й спад виробництва, - що становить характеристичну ознаку певного етапу перехідного періоду від централізовано-планової економіки до ринкової. Причин, що пояснюють регрес виробничої